

Gecső Tamás-Kiss Zoltán

Ismeretlen ismerős – ismerős ismeretlen. Az alkalmazott nyelvészet dimenziói

Budapest, Tinta Könyvkiadó. 2008. 148 old.

Simigné Fenyő Sarolta – Bodnár Ildikó

Az *Ismeretlen ismerős – ismerős ismeretlen* című kötet az ELTE-n 2008-ban megrendezett első hallgatói konferencián elhangzott előadások írásos anyagát tartalmazza. A konferencia célja az volt, hogy biztosítsa a hallgatók számára az alkalmazott nyelvészet egy-egy szakterületével kapcsolatos kutatások „tudományos keretek között való előadását”, ezáltal a nyilvános megmérettetést, ugyanakkor tanáraik, illetve társaik részéről a visszajelzést is lehetővé tegye. A szerkesztők az *Előszó*ban megmagyarázzák, miért választották a kötetnek a fenti címet.

Bár az alkalmazott nyelvészet különböző diszciplínáit sokan művelik, a hallgatók számára mégis számos esetben nehézséget okoz annak megfogalmazása, hogy mit is értenek a nyelvtudomány alkalmazott jellegén. Az alkalmazott nyelvészet szakos hallgatók számára lehet *ismerős* a diszciplína, de még körükben is előfordulhat, hogy egyesek számára valójában *ismeretlen*, mert nem tudják szavakba önteni, mit is értenek rajta. A nyelvészettel nem foglalkozók számára viszont „legtöbbször *ismeretlen*, esetleg hallomásból *ismerős*. Ez a bizonytalanság azért van, mert az alkalmazott lingvisztika lényegét megragadni igen nehéz” (7). Úgy gondolom, mire a kötetben publikált tizenöt tanulmányt végigolvassuk, valamelyest csökken ez a bizonytalanság.

Az első tanulmány Alapi Zita *Nyelvhasználati különbségek a két nem között gyermekkorban* című írása (9–16), amely a gender-lingvisztika tárgykörébe tartozik. A szerző a szociolingvisztikai kutatásoknak egy új, Magyarországon éppen napjainkban formálódó területét ismerteti meg az olvasóval. Empirikus adatokkal, 7-8 éves tanulók körében végzett felmérés alapján bizonyítja, hogy a lányok és a fiúk között már a gyermekkorban kialakulnak olyan nyelvhasználatbeli különbségek, amelyeket a beszélők nemével indokolhatók. A lányok nyelvhasználatára többek között a szupportív verbális stílus, az együttműködés-orientált kommunikáció és az enyhítő stratégiák jellemzőek. Ezzel szemben a fiúk asszertív stílust és kompetitív stratégiákat alkalmaznak, kommunikációjuk versengésorientált.

Az angolszász szakirodalom alkalmazott nyelvészetben az idegen nyelvek oktatásának módszertanát érti. Erre a területre kalauzolja el az olvasót Babusa Nikoletta tanulmánya, amely *A kontrasztivitás szerepe a magyar mint idegen nyelv kommunikatív oktatásában* címet viseli (17–22), s amely tizenegy, a magyar nyelvet idegeneknek oktató tankönyv alapján mutatja be, hogy milyen szerepe van a kontrasztivitásnak a magyar mint idegen nyelv kommunikatív szempontú oktatásában. Ugyanakkor kiemeli, hogy a kontrasztivitást nem elég a nyelvben (nyelvi rendszerben) kezelni. A nyelvtanuló transzferképessége ún. explicit vagy ún. implicit kontrasztokban fejlődik.

A kötet harmadik tanulmányát Bíró Ágnes írta *A meggyőzés eszközei választási kampánybeszédekben* címmel (23–30). A 2006. évi országgyűlési választások előtti kampánybeszédek diskurzuselemzési keretbe helyezi. Kiemeli, hogy a kitűzött cél érdekében a vizsgált beszédek a meggyőzés és a manipuláció eszközeit egyaránt felhasználták. A szónokok különböző stratégiákat alkalmaztak – érvek felsorakoztatása,

adatokkal való alátámasztása, cáfolatok, kivételek, ellenérvek ismertetése, vagy az érzelmekre ható retorikai eszközök alkalmazása – attól függően, hogy milyen a hallgatóság iskolázottsága, neme, életkora, a témával kapcsolatban milyen háttérismeretekkel rendelkezik.

Érdekes témát mutatott be tanulmányában Bogyay Katalin Jusztina is, aki *Tolkien mesterséges nyelvei* címmel A Gyűrűk Ura trológia szerzőjének munkásságát jellemezte, ill. az egyébként nyelvész szerző által alkotott mesterséges nyelvek történetét írta le (31–36).

Folmeg Márta *Nyelvben az igazság? A női kvóta és a nyelvhasználati stratégiák* című munkájában a női és a férfi kommunikáció kutatásával foglalkozik, és arra a kérdésre keresi a választ, hogy vajon mi az oka a két nem eltérő kommunikációs szokásainak. Dolgozatában kitér a grammatikai és a társadalmi nem kérdéskörének magyarázatára, a nőellenes, patriarchális nyelvhasználat típusainak ismertetésére, a Robin Lakoff által kidolgozott dominanciamodellel és a deficitmodellel, valamint a nők társadalmi szerepvállalásával kapcsolatos intézkedések bemutatására (37–46).

Nyelvpolitikai témát mutat be írásában Horváth Attila, aki *A szuahéli nyelvpolitika legújabb fejleményei* című munkájában Fekete-Afrika egyik legfontosabb közvetítő nyelvének fejlődését kíséri figyelemmel (47–56). Bemutatja, hogy milyen korpusz- és státusztervezési intézkedéseket hajtottak végre a döntéshozók annak érdekében, hogy a szuahéli nyelv a gyarmatbirodalom felbomlását követően, illetve a globalizáció korszakában se veszítsen presztízséből, ne fenyegetse a kihalás veszélye Tanzániában és Kenyában. A szocialista Tanzániában a függetlenség elnyerése után is használják az oktatásban és az államigazgatásban is. Igaz, a középiskolákban a tanárok áttérnek a tanulók angol nyelvű oktatására, s egy ideig egyfajta keveréknyelvet használnak, amíg a diákok „bele nem jönnek az angolba”. Kenyában az alapszintű oktatás folyik szuahéli nyelven, a középiskolában és a felsőoktatásban viszont az angol nyelv hegemoniája figyelhető meg.

A tartalmi és formai követelményeket magas szinten kielégítő, rendkívül igényesen összeállított dolgozatot olvashatunk Karácsony Fannitól *Nominalitás az uráli nyelvekben* címmel, amelyben a szerző az ige nélküli mondatok különböző típusait vizsgálja az uráli nyelvek alapján (57–66). A dolgozat írója számot ad arról is, hogy kiválóan ismeri a leíró magyar nyelvtanoknak és a generatív grammatikának a nominális, illetve nominoverbális állítmányra, valamint a kopula funkciójára vonatkozó elveit. Ugyanakkor meg kell jegyeznünk, hogy ez a rendkívül komoly kutatási téma inkább az általános, mint az alkalmazott nyelvészet tárgykörébe tartozik, mint ahogy a következő, az eszperantó nyelv hangrendszerét bemutató tanulmány is.

Kiss László Péter *Az eszperantó nyelv hangrendszeréről* címen a mesterséges nyelv hangtani arculatának vázlatos áttekintésére vállalkozik (67–72), mert a nemzetközi kommunikáció szempontjából fontosnak tartja, „hogy ne csak a nyelv grammatikájáról, hanem annak hangrendszeréről is alapos tanulmányok szülessenek” (72).

Az alkalmazott nyelvészet tárgykörébe tartozik viszont a lexikográfia, a szótárkészítés. Kiss Zoltán *Egy szaklexikográfiai munka előkészületeiről* címen számol be kutatásairól. Távlati célja, hogy nyelvi korpuszt hozzon létre motorkerékpár szereléssel foglalkozó szakemberek szakmai nyelvhasználatára alapján, majd az adatbázisban szereplő szóállományból gyakorisági és fontossági szempontok figyelembe vételével szótárt állítson össze. A kötetben megjelent tanulmánya e munka előkészületeit, a kutatási projekt első fázisait, azaz egy-egy, a szakemberek, ill. a laikusok számára összeállított kérdőíves felmérés eredményeit ismerteti (77–88). A kérdőívek kiértékelése után komoly munka vár

Kiss Zoltánra. Ha a folyamatosan fejleszthető és bővíthető digitális szótár elkészül, elmondhatjuk, hogy a szaklexikográfia egy újabb terület feltérképezésével gazdagodott, és ez egyrészt a szakmát tanuló fiatalok, illetve a szakmában dolgozó szakemberek, másrészt a fordítók számára is hatékony segítséget nyújt majd.

Egy, a szociolingvisztika tárgykörébe tartozó témát dolgozott ki, s a magyar nyelv sztenderd változatának meghatározását kísérte meg tanulmányában Marusnik Tünde (89–97). Mivel a kérdőívet nyolcvan egyetemi hallgató töltötte ki, s mivel a szerzőnek nem volt lehetősége az egyetemen belüli reprezentatív mintavételre, adatait inkább tájékoztató jellegűnek tartja. Munkája *A magyar nyelv sztenderd változatának meghatározási lehetősége a beszélők intuíciója alapján* címet viseli.

Mucsi Eszter *Az orvos-beteg kapcsolat és kommunikációs problémái* címmel írt dolgozatot (99–108). A vonatkozó szakirodalom, az orvos-beteg kapcsolatról kialakított fontosabb modellek áttekintése után többlépcsős elemzését adja egy konkrét, a fül-orr-gégészeten lezajlott orvos-beteg kommunikációnak. Fontos tanulsága, hogy „az orvosnak valamilyen módon – főként az empátia segítségével – meg kell éreznie, és látnia kell, hogy egy-egy személyiség milyen bánásmódot igényel a dinamikusan működő, hatékony orvos-beteg kapcsolat kialakításához” (107). A kutatások – a remények szerint – az orvosok kommunikációs képzésében felhasználható eredményt hoznak majd.

Egészen más témát dolgoz fel, s szintén a csak kevésbé alkalmazott nyelvészeti vonatkozású írások között találjuk Németh Szilvai *Morfológiai fókuszáló a manysiban* című cikkét (109–115). Az egyik legközelebbi rokon nyelvünk igen gyakran szerepelteti a mondatokban a távolra utaló *ta* mutató névmást. Az eltérő funkciók bemutatásán túl, melyek egyike a fókuszjelölő szerep lehet, a további kutatások irányát is kitűzi: más rokon nyelvben (a hantiban), ill. nem rokon nyelvekben is (pl. a paleoszibériai nyelvek körébe tartozó jakagirban) is érdemes lenne vizsgálatokat végezni.

Roskó Mária *Ellentétes jelentések kialakulása* (117–123) című dolgozatában 8-10 olyan magyar (*ural, torló, idejekorán*) és más nyelvű (pl. latin: *altus*; francia: *sacré* stb.) szó elemzésével foglalkozik, amelyek a régmúltban, ill. éppen napjainkban mentek-mennek át olyan jelentésváltozáson, amelynek az eredménye az eredetivel éppen ellentétes szójelentés lett. A szerző feladatai közé tartozhat további példák gyűjtése – rokon nyelvi és magyar példák vannak Gombocz Zoltán Jelentéstanában is – valamint sokrétű elemzése. A pszichológiai (pszichoanalitikus) megközelítés egyike a lehetségeseknek.

Tempfli Kátya *Prelingvális és posztlingvális siket jelnyelvhasználók nyelvhasználatának összehasonlítása* címmel írott munkája (125–135) több nagyobb egységből áll. Az első részben az emberi jogok és nyelvi jogok felől közelít a siket közösség problémájához, szól az Európai Unió és hazánk gyakorlatáról. (A dolgozat megjelenése óta fontos változás, hogy a magyar országgyűlés elfogadta a jelnyelvi törvényt!) Egy további egységben a jelnyelv mint anyanyelv és a pre- és posztlingvális siketek problémaköre jelenik meg. Végül a szerző négy interjú segítségével hozza igazán emberközelbe a korábban írottakat, s mutat be kódváltási stratégiákat és egyéb egyéni jellegzetességeket, gondokat.

Az izgalmas kötetet tizenötödik írásként Tóth Orsolya *Budapest történeti városrésznevei* című munkája zárja (137–148). Ebben a szerző nemcsak jelentéstani vizsgálatoknak veti alá és csoportosítja a mai városrészneveket, hanem morfológiai elemzésüket is elvégzi. A munka legérdekesebb részének a városrésznevek változásait áttekintő fejezet tűnik, ahol a szerző nemcsak arra utal, hogy milyen politikai, ill. egyéb

(hagyományápolás, migráció, funkcióváltás stb.) okok vezettek az átkeresztelésekhez, hanem azt is megvizsgálja, hogy ezek milyen nyelvi eszközökkel történtek. „A főváros városrésznevei (az utcanevekhez hasonlóan) jól tükrözik a város történelmét, fejlődését, kultúráját, természeti adottságait, valamint kialakult infrastrukturális hálózatát” – olvashatjuk a dolgozat összefoglaló részében.

A bevezető gondolatokhoz visszatérve: az „ismeretlen ismerős” – remélhetően – egyre inkább ismerős lesz mindenkinek. A könyv olvasói – a közölt tanulmányok nyomán – fogalmat szerezhettek arról, mi mindennel is foglalkozik (foglalkozhat) az, aki az alkalmazott nyelvészetet műveli. Akiknek pedig – mint a recenzió szerzőinek – eddig sem volt ismeretlen az alkalmazott nyelvészet, egy feladata marad még a kötet rövid bemutatása után: gratulálni szeretnének a munkák íróinak, akikben a jövő kutatóit vélük felfedezni. Legyen ez a pár sor részben a pozitív visszajelzések egyike, részben figyelemfelkeltés a kötetre: olvassa el minél több nyelvészeti írást érdeklődő egyetemi hallgató a tanulmányokat!